

DAVID ATTENBOROUGH

Naturalista i pioner dels documentals de naturalesa

per Bienvenido León

Després de més de mig segle recorrent el món per mostrar la naturalesa a través de la televisió, Sir David Attenborough (Londres, 1926) no ha perdut un bri de passió per la seua feina. Als 84 anys, continua plenament actiu, buscant noves històries sobre la vida natural que portar a les pantalles. Entre els seus encara freqüents viatges, escriu els guions de projectes, en la seua casa de sempre, al tranquil barri residencial de Richmond, als afores de Londres.

Encara que no estan a la vista, algun armari d'aquesta casa guarda incomptables diplomes i trofeus que certifiquen que Sir David ha rebut els més importants reconeixements per la seua feina de divulgació de la naturalesa. El més recent ha estat el premi Príncep d'Astúries, que va arreplegar l'any passat. «Una experiència sorprenent –recorda–, sobretot per la manera com tota la ciutat acull aquest esdeveniment. Amb aquelles meravelloses bandes de música local, que jo no coneixia. Ho vam passar molt bé. Va ser sensacional.»

«CAL CONÈIXER LA CIÈNCIA, PERQUÈ ESTÀ EN LA MATEIXA BASE DE LA NOSTRA CIVILITZACIÓ»

En la pàgina de l'esquerra, fotogrames extrets dels documentals *La vida privada de les plantes* (BBC, 1995) i *El planeta blau* (BBC, 2002), tots dos presentats per David Attenborough.

David Attenborough transmet vitalitat, energia i passió. La seua conversa, fluida i jovial, permet entreveure una enorme curiositat per tot el que l'envolta. Probablement la mateixa que el va portar fins a la televisió, al començament dels cinquanta. Després que fóra rebutjada la seua sol·licitud per treballar en la ràdio, el 1952 va començar la carrera com a productor, presentador i guionista en la incipient televisió de la BBC. Des de llavors, els espectadors britànics –i de molts països més–, han vist la seua imatge associada a les més sorprenents seqüències de vida natural, en qualsevol racó del planeta.

Recorda alguna seqüència que haja tingut un impacte especial en el públic?

N'hi va haver una que vaig fer amb gorilles a l'Àfrica central que probablement va tenir major impacte que cap altra. No perquè diguera res de particularment interessant sobre la naturalesa sinó perquè va ser tota una aventura. El goril·la és un animal que considerem poderós, potser perillós, però que va resultar ser molt tendre.

La memorable seqüència forma part de la sèrie *Life on Earth* (*La vida a la Terra*, 1979), un treball que va representar una petita revolució en la manera de fer documentals sobre la naturalesa.

Sí, realment *Life on Earth* va ser el començament d'un nou estil. Cap a 1976-77, per primera vegada, era possible volar a qualsevol lloc del món amb un cert grau de fiabilitat. Així doncs, per primera vegada, podies pensar «rodaré una seqüència a Austràlia o al nord de Canadà» i sabies que podries fer-ho. El fet que ens moguérem des del desert del Sàhara fins a l'escull de corral d'Austràlia, en la mateixa frase, va causar una gran sensació en el públic. Va crear la impressió que, per primera vegada, podies veure la Terra com un globus, com un món.

En aquestes cinc dècades, moltes coses han canviat en la manera de fer documentals, començant per la tecnologia.

La tecnologia ha canviat molt. En els anys cinquanta no era possible enregistrar imatge i so sincrònics, la imatge era en blanc i negre, la televisió tenia 405 línies, en compte de 625 i la pel·lícula tenia tan poca sensibi-

litat que no era possible filmar dins d'un bosc tropical, llevat que tallares un poc la vegetació perquè hi entrara més llum. I ara podem filmar a la nit, tenim càmeres mòbils, càmeres diminutes per filmar dins d'un forat... En els documentals sobre naturalesa hi ha diversos desenvolupaments tecnològics que han tingut un gran impacte. Per exemple, la possibilitat de filmar des de l'aire, a gran altura, amb una imatge molt estable. Però entre tots, jo crec que la imatge en color va ser el pas més important. Avui dia és difícil imaginar allò que tècnicament no és possible. Ara mateix estic escrivint un guió per a una pel·lícula en 3D sobre la naturalesa. Per tant, hem passat del blanc i negre al color en tres dimensions. Així doncs, em sent molt afortunat d'haver vist aquests canvis tan enormes al llarg de la meua vida.

Quines altres coses han canviat, a més de la tecnologia?

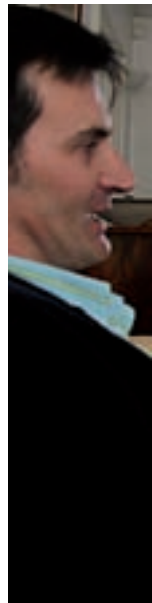
L'audiència ha canviat molt. Cada vegada és més sofisticada, ara sap molt més sobre la naturalesa. En els anys cinquanta, mostraves una imatge llunyana i mig borrosa d'un elefant i la gent pensava que era meravellosa. Però ara no pots fer-ho. La gent ha vist els elefants nàixer, aparellar-se, barallar-se... I ja no hi ha moltes coses noves importants de la vida de l'elefant que pugues imaginar, encara que

sempre hi deu haver detalls, per descomptat. És a dir, que la filmació ha de ser cada vegada millor.

La televisió està cada vegada més orientada a l'entreteniment. Encara que sempre ha estat important, en les dues últimes dècades l'entreteniment ha penetrat també en els programes informatius, com les notícies i els documentals. En aquest context, no troba que avui dia és necessari posar massa èmfasi a entretenir l'audiència en un documental?

Depèn del plantejament de partida de cada televisió. Si una cadena està finançada per la publicitat, és a dir, intentant reunir el nombre més gran possible d'espectadors, sense importar qui són, quina és la seua edat o el seu nivell d'educació, llavors, com més espectadors tingués, aconseguirà més diners per a fer els teus programes. I més diners guanyarà qui dirigeix la cadena. Si és aquest el cas, a menys que la legislació ho impedisca, els programes d'interès no massiu desapareixeran len-

«EN ELS ANYS CINQUANTA, MOSTRAVES UNA IMATGE LLUNYANA I MIG BORROSA D'UN ELEFANT I LA GENT PENSAVA QUE ERA MERAVELLOSA. ARA NO POTS FER AIXÒ»

tament. Però si es tracta d'una cadena de servei públic, llavors el govern pot permetre que desapareguen o pot impedir-ho.

La BBC és un referent internacional de cadena pública que sempre ha donat suport a la producció i programació d'espais sobre ciència i naturalesa. En altres països, com Espanya, els responsables de la televisió pública no han fet res semblant i solen justificar la seua decisió dient que aquests programes no aconseguen grans audiències. Què els diria, als responsables d'aquestes cadenes?

Els diria que es pregunten per a què serveix la seua cadena. La resposta és molt clara. Si ho fan per guanyar diners, ja sabem quin serà el resultat. Però, si es tracta d'una cadena com TVE o la BBC, han de preguntar-se per a què hi són. Per què els han de donar diners per produir programes que les altres cadenes poden fer? Per què fer el mateix que els altres? L'única justificació que tenen per rebre subvencions és fer alguna cosa dis-

**«NO HI HA CAP DUBTE QUE ÉS POSSIBLE
CONSTRUIR GRADUALMENT UNA
AUDIÈNCIA. HI HA MOLTA MÉS GENT QUE
POT VEURE LA TELEVISIÓ QUE NO LA QUE
ES POT PERMETRE COMPRAR UN LLIBRE
O ANAR A UN MUSEU»**

tinta i alguna cosa que valga la pena. I, si pensen que és important que els ciutadans d'un país reben una bona educació i estiguen ben informats sobre les qüestions polítiques, llavors el televisor és un element crucial per aconseguir aquest objectiu.

Encara que mai no va deixar totalment de produir i presentar programes sobre la naturalesa, David Attenborough va ocupar diversos càrrecs directius en la BBC. El 1965 va ser designat per ocupar el lloc de màxima responsabilitat en l'acabat de crear canal BBC 2. En els quatre anys que va passar com a *controller*, va posar en marxa una programació tan innovadora com variada. La seua gestió va ser qualificada pel seu successor en el càrrec, Robin Scott, com la d'«una gran ment renaixentista en acció» que va introduir un cabal de «noves i dinàmiques idees en la institució».

El seu objectiu era establir una programació experimental i complementària amb la del primer canal, in-

tentant promoure programes sense vocació majoritària però tractant d'evitar que la cadena es dirigira únicament a l'estament intel·lectual del país. Naturalment, en les seues graelles de programació hi va haver espai per a la naturalesa. En un principi, aquells programes no van tenir necessàriament grans audiències. No obstant això, amb el pas del temps van anar creixent fins assolir les xifres milionàries que els documentals sobre la naturalesa aconseguen avui dia al Regne Unit.

No hi ha cap dubte que és possible construir gradualment una audiència. Per exemple si algú a Espanya estiguera interessat en, diguem-ne, arqueologia, i una nit diguera: «satisfaré la meua curiositat sobre aquest tema», què faria? Segurament no encendria el televisor, sinó que se n'aniria a un museu o es compraria un llibre. La realitat és que hi ha molta més gent que pot veure la televisió que no la que es pot permetre comprar un llibre o pot anar a un museu. I si penses

«NO CREC QUE ELS DOCUMENTALS VAGEN A DESAPARÈIXER. EL PROBLEMA ESTÀ EN EL FINANÇAMENT. ÉS MOLT, MOLT MÉS CAR, PRODUIR UNA BONA SÈRIE DE TELEVISIÓ QUE NO PUBLICAR UN LLIBRE»

que és important que la gent sàpiga sobre arqueologia o sobre la història d'un país o sobre la seua naturalesa, llavors has d'intentar convèncer-los que el primer lloc on busquen siga en la televisió, sense haver de gastar 30 euros en un llibre.

Quin és el futur dels documentals en televisió?

No crec que els documentals vagen a desaparèixer. El problema és el finançament. És molt, molt més car, produir una bona sèrie de televisió que publicar un llibre. La sèrie en què treballo ara pot costar al voltant de deu milions de lliures. És una sèrie sobre els pols. Viatjar-hi és molt car, has de filmar durant períodes llargs de temps, utilitzar helicòpters, no és fàcil portar el material fins allí... Fa tres anys que hi treballem i necessitem fins a vuit equips de rodatge treballant tot l'any en l'Antàrtida. I tot això costa diners. Molt més que produir un llibre sobre l'Antàrtida. I és probable que aquests programes d'alt pressupost vagen desapa-

reixent, a mesura que l'audiència es va fragmentant. L'única manera de produir-los és vendre'ls després arreu del món, com fa la BBC.

Quins criteris segueix per seleccionar els arguments per als seus documentals? Quines característiques tindria el tema ideal per a un programa sobre la naturalesa?

Hi ha moltes respostes possibles a aquesta pregunta. Per a mi, el tema ideal és un que no s'haja fet abans. Per exemple, després de fer programes durant més de vint anys vaig pensar que ningú havia fet encara un programa sobre plantes. N'hi havia molts sobre jardineria però cap de centrat en les plantes, on s'explicara, per exemple, la fotosíntesi, que és la mateixa base de la vida. I així vam fer *The Private Life of Plants (La vida privada de les plantes)*. Aquesta és una raó. L'altra és que, de sobte, apareix una nova eina tècnica. Per exemple, recorde molt bé quan van arribar les càmeres amb què era possible veure en la foscor. I llavors em vaig adonar que les pel·lícules habituals a l'Àfrica sempre s'havien fet de dia. I així tens la impressió que els lleons són ganduls, que es passen dormint tot el dia. Però en realitat sabem que són animals nocturns, tot i que no els havíem mostrat abans així. I vaig pensar que era possible fer una sèrie diferent sobre mamífers, gràcies a aquesta nova eina.

Vostè ha participat en diverses campanyes de suport a la difusió de la ciència a través de la televisió. Per què és important que hi haja ciència en la televisió?

Vostè i jo tenim la sort de viure en societats democràtiques, en les quals l'opinió pública governa el que fan els polítics, almenys fins a un cert punt. I els ciutadans han de prendre decisions i expressar-les en els seus vots sobre tot de qüestions essencials. Per exemple, si han de vacunar o no els seus fills. I com decideixen si fer-ho o no? Simplement, la gent ha d'empassar-se el que li diu el govern? O, al contrari, el govern hauria de preocupar-se que la gent sàpiga, almenys un poc, sobre medicina? I no sols sobre medicina. Per exemple, què fem amb l'energia eòlica o amb la contaminació? I, per tant, caldria donar als ciutadans l'oportunitat de prendre decisions. Si un govern pensa que no és important el que la gent pense, els donarà «pa i circ» i farà el que vulga. Però, si considera que una societat democràtica ha de rebre una educació adequada, llavors cal conèixer la ciència, perquè està en la base mateix de la nostra civilització.

Però la ciència no és fàcil de comunicar en televisió.

El problema és que la televisió porta el seu propi ritme, que no és el seu ni el meu. Si estàs llegint un llibre sobre una qüestió científica complexa, tens l'oportunitat de llegir-la més d'una vegada fins a entendre-la. Però en televisió això no és possible. Per tant, o bé ens situem en un nivell d'instrucció molt elemental, o bé t'assegures que el que ofereix el televisor és una proposta científica tan interessant que l'espectador diga després: «sí, buscaré un llibre sobre aquest tema». Així doncs, la televisió encén focs d'entusiasme que els llibres hauran d'alimentar. Encara que és molt important que la ciència hi siga present, la televisió per si mateix no és prou.

Fins a quin punt és important explicar històries com a estratègia per divulgar la ciència? Sempre cal explicar una història?

Depèn de com definim història. Si ho centrem a contestar preguntes, llavors trobe que és totalment necessari.

Moltes històries contesten preguntes. Per exemple, el xic coneix la xica i llavors la pregunta és «seguiran junts?» Sempre hi ha preguntes en un relat. I també hi ha preguntes en la ciència: com es comuniquen els dofins entre ells? Com puc descobrir la manera com es comuniquen? I, una vegada que coneixem els sons que emeten, com puc desxifrar el que signifiquen? Així doncs, la bona ciència i els bons programes tenen contínuament una estructura narrativa

formada per preguntes i respostes.

David Attenborough forma part de diverses organitzacions conservacionistes i ha treballat incansablement pel medi ambient, en causes tan variades com la protecció de la selva de Borneo o dels albatros reials. Però probablement la seua major contribució al coneixement i respecte per la naturalesa és producte dels seus programes de televisió. Quin paper han representat programes com els seus en el coneixement i el respecte per la naturalesa entre el públic?

Els programes de televisió sobre història natural –no sols els meus, sinó tots en conjunt– han representat un paper molt important. Segons dades recents de l'ONU, més del 50% de la població mundial viu en ciutats. I això significa que més de la meitat de la població mundial està molt poc en contacte amb la naturalesa i probablement no veu mai un animal salvatge –llevat d'un colom o una rata–. No obstant això han de prendre deci-

**«EL TELEVISOR ÉS
UN ELEMENT MOLT
IMPORTANT PER MANTENIR
LA POBLACIÓ MUNDIAL
CONNECTADA AMB
EL MÓN NATURAL QUE
ELLS HABITEN»**

VIURE PER DIVULGAR LA NATURA

David Attenborough va nèixer a Londres el 1926. Eren els temps en què Robert Flaherty havia aconseguit consolidar el gènere documental com a mitjà d'expressió amb entitat pròpia. De ben jove es graduaria en Ciències Naturals a la Universitat i poc després, el 1952, va començar a treballar a la BBC, on ha desenvolupat gran part de la seua carrera professional. El 1954 va llançar les seues populars sèries, *Zoo Quest*, que al llarg d'una dècada ens transportarien arreu del món. Fins a mitjan anys seixanta no ocuparia un càrrec directiu a la BBC 2 i ja el 1969 va arribar a ser director de programes de la cadena durant uns quants anys. En l'actualitat és president de la Reial Societat per a la Conservació de la Natura, membre de la Royal Society de Londres i del consell d'administració del Museu Britànic i del Reial Jardí Botànic de Kew.

Els seus treballs com a creatiu de l'audiovisual van ser presos el 1973 amb la creació d'una sèrie de programes de divulgació de la natura: *Eastwards with Attenborough* i *The Tribal Eye*. El 1979 va fer el guió i va encetar la realització de la sèrie més ambiciosa produïda pel Departament de Natura de la BBC, *Life on Earth*. Aquesta ha estat la sèrie de natura amb més audiència de la història de la televisió i la que el va consagrar com al gran divulgador científic de la pantalla catòdica. Seria una època daurada que compartiria amb altres científics –Carl Sagan, Gerald Durrell o Jacques Cousteau– per consolidar tot un nou format televisiu. Des d'aleshores la serialització televisiva el va portar a la realització d'un seguit de sèries com: *The Living Planet* (1984), *The Trials of Life* (1990), *Life in the Freezer* (1993), *The Private Life of Plants* (1995) i *Wild-life Specials* (1997). Però la seua incansable activitat creativa per a la indústria televisiva no ha parat fins als nostres dies: *The Life of Birds* (1998), *State of the Planet* (2000), *The Blue Planet* (2001), *The Life of Mammals* (2002), *Life in the Undergrowth* (2005), *Planet Earth* (2006) o *Life in Cold Blood* (2008). Tota una vida divulgant la natura per al gran públic seguidor dels documentals.

La seua producció audiovisual ha anat parella a la bibliogràfica, on també ha plasmat la seua tasca divulgativa en títols com *Zoo Quest to Guyana* (1956), *Quest in Paradise* (1960), *The Tribal Eye* (1976), *Life on Earth* (1979), *The Living Planet* (1984), *The First Eden* (1987), *The Trials of Life* (1990), *The Private Life of Plants* (1994), *The Life of Mammals* (2002) o *Life in the Undergrowth* (2005). El 2005 va fer *Life on Air*, que acaba fent un recorregut autobiogràfic a la seua llarga trajectòria de mirades al món de la natura.

Però la vida de David Attenborough mai no ha perdut el vincle social. És col·laborador, des de la seua creació el 1989, i patró des del 2003, del World Land Trust, una societat benèfica conservacionista que compra terres i zones de selves tropicals per contribuir a la conservació dels animals que hi viuen. Va ser nomenat el 1985 cavaller de l'Imperi Britànic per la reina Isabel II d'Anglaterra, qui, el 2005, li va concedir l'Orde del Mèrit. És doctor *honoris causa* en diferents universitats. Ha rebut la medalla de plata de la Reial Societat de Televisió i la de la Societat Zoològica de Londres, a més de la medalla d'or de l'Acadèmia de Ciències Naturals de Filadèlfia i la dels fundadors de la Reial Societat

de Geografia (Regne Unit). Així mateix, posseeix la medalla de la Reial Societat Geogràfica Escocesa i la de la Reial Societat d'Arts (EUA). Ha estat guardonat amb el premi Kalinga de la UNESCO (1981), l'Emmy International Award (1985), el Golden Kamera Award (Alemanya, 1993), el Michael Faraday de la Royal Society de Londres (2003) i, un any més tard, el primer premi Descartes de Comunicació Científica de la Comissió Europea. El 2007 li va ser concedida la medalla de l'Institut d'Ecologia i Gestió Mediambiental del Regne Unit i, uns anys més tard, va rebre títols honoraris de les universitats britàniques d'Aberdeen, Exeter i Kingston University de Londres. L'any passat va ser guardonat amb el premi Príncep d'Astúries de Ciències Socials.

MIQUEL FRANCÉS

Director del Taller Audiovisual, Universitat de València

«'LIFE ON EARTH' (1979)
HA ESTAT LA SÈRIE
DE NATURA AMB MÉS
AUDIÈNCIA DE LA HISTÒRIA
DE LA TELEVISIÓ I LA QUE
EL VA CONSAGRAR COM
EL GRAN DIVULGADOR
CIENTÍFIC DE LA PANTALLA
CATÒDICA»

sions sobre el que mengen, sobre qüestions mèdiques o ambientals. Però no pots decidir a menys que entengues el món natural. De manera que el televisor és un element molt important per mantenir la població mundial connectada amb el món natural que ells habiten. I si es desconnecten no l'entendran i no podran prendre les decisions correctes. Perquè, després de tot, moltes de les coses que fan costen diners, seus i de l'Estat. I, si no entenen el que passa, no podran prendre decisions ben informades sobre les decisions polítiques.

I quin paper ha de complir la comunicació ambiental en la nostra societat? Quina importància té comunicar adequadament les qüestions ambientals?

És absolutament essencial. I últimament dedique molt de temps a discutir sobre aquest assumpte. Jo no tinc cap dubte sobre la degradació ambiental que s'està produint, que la temperatura del planeta s'està incrementant i que els éssers humans contribueixen, d'una manera o altra, a aquests processos. En una societat democràtica, és important que hi haja una plataforma per a les veus contràries, però amb certs límits. 999 científics de cada 1.000 afirmen el que jo acabe de dir. I només un diu que no és així. En aquest cas, serà millor estudiar qui és aquesta persona i quines són les seues rasons, per assegurar-nos que és algú responsable. Fins fa algun temps, anava amb molta cura a l'hora de parlar d'escalfament global i canvi climàtic, però fa dotze o catorze anys vaig arribar a la conclusió que les evidències eren tan indiscutibles que havia d'assumir que era veritat. Des de llavors he fet programes basant-me en la suposició que aquesta és la realitat.

No obstant això, a pesar del consens científic sobre aquest assumpte, sembla que l'opinió dels anomenats «negacionistes» està sobredimensionada en els mitjans. I això fa, d'acord amb les enquestes, que cada vegada més persones no estiguen segures si hi ha un canvi climàtic en què té a veure l'acció humana.

Així és. I no em sorprèn perquè, al capdavant, és més còmode no creure-s'ho. Si no t'ho creus tindràs una vida més feliç i fins i tot seràs més ric. Si no t'ho creus, no perdràs el temps reciclant el paper usat i el govern no gastarà els diners dels teus impostos muntant plantes d'energia eòlica. Així doncs, la gent diu: «No m'ho crec, al diable amb això, a mi que em deixen amb el meu cotxe gran.» A més, per als mitjans és molt perillós suprimir els punts de vista minoritaris. I també és més fàcil fer programes i reportatges en els periòdics sobre desacords que sobre acords.

© Amaia León

«NO TINC CAP DUBTE SOBRE LA DEGRADACIÓ AMBIENTAL QUE S'ESTÀ PRODUINT, QUE LA TEMPERATURA DEL PLANETA S'ESTÀ INCREMENTANT I QUE ELS ÉSSERS HUMANS CONTRIBUEIXEN A AQUESTS PROCESSOS»

No troba que casos de mala pràctica científica, com el del científic Phil Jones, destapat recentment a Gran Bretanya, han donat ales als «negacionistes»?

Em sembla que sí. Els científics són éssers humans, no són sants. I aquest professor està fart que els seus resultats siguin distorsionats i utilitzats interessadament. I llavors diu en un *email* privat: «no envies aquests resultats». Per descomptat, és un ésser humà.

El futur del planeta continuarà formant part, sens dubte, dels debats públics en què Sir David continuarà participant. En les últimes pàgines de la seua biografia –*Life on Air (La vida en l'aire, BBC, 2002)*–, afirma que «a pesar de l'enorme increment de la nostra espècie i de la manera com hem devastat la Terra, encara hi ha esperança que podem preservar bona part de la seua riquesa per a les generacions futures». Probablement els seus apassionants documentals ajuden a aconseguir-ho, encara que, com afirma en aquest llibre, en realitat ha dedicat la seua vida a aquest treball perquè no coneix «un plaer més profund que el que

es desprèn de contemplar el món natural i tractar d'entendre'l». ☺

Bienvenido León. Professor titular de Producció Televisiva i Divulgació Científica Audiovisual. Universidad de Navarra.